

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2003-09-25

UDK 811.163.6'282.8(497.4-18)

SLOVENSKO-NEMŠKI JEZIKOVNI STIKI V OBMEJNIH KRAJIH JUŽNO OD MURE

Mihaela KOLETNIK

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160
e-mail: mkoletnik@uni-mb.si

IZVLEČEK

V prispevku so predstavljena jezikovna prepletanja v obmejnih krajih južno od Mure, tj. na področju, ki je bilo več stoletij naseljeno tudi s prebivalci, katerih materinščina je bila nemščina. Predmet raziskave je bila govorjena prenosniška zvrst tistih redkih posameznikov, potomcev prebivalstva z nemščino kot materinščino, ki še živijo na tem področju. V njihovem govoru so opazne interference med nemškim jezikom (njihov materni jezik), slovenskogoriškim narečjem (jezik okolja) ter slovenskim knjižnim jezikom (goji se v šoli), in to na glasoslovni, oblikoslovno-skladenjski in besedoslovni ravni.

Ključne besede: slovensko-nemški jezikovni stik, jezikovne interference, panonska narečna skupina, slovenskogoriško narečje

CONTATTI LINGUISTICI SLOVENO-TEDESCHI NELL'AREA DI CONFINE A SUD DEL FIUME MURA

SINTESI

Nella relazione sono presentate le intersezioni linguistiche nell'area di confine a sud del fiume Mura, una zona questa che per diversi secoli fu abitata da popoli con lingua materna tedesca. L'oggetto della ricerca è stato il genere parlato di quei pochi individui, discendenti da quella popolazione di lingua materna tedesca, che ancora vivono in questa zona. Nella loro parlata si notano interferenze tra la lingua tedesca (la loro lingua materna), il dialetto di Slovenske gorice (lingua d'ambiente) e lo sloveno standard (insegnato a scuola), tutto ciò sul piano fonetico, morfologico-sintattico e lessicale.

Parole chiave: il contatto linguistico sloveno-tedesco, interferenze linguistiche il gruppo dialettale della Panonija, il dialetto di Slovenske gorice

UVOD

Slovenski jezik, med vsemi slovanskimi jeziki narečno najbolj členjen, je jezik enega najmanjših slovanskih narodov s prav tako majhnim narodnostnim ozemljem, razprostirajočim se na meji germanskega in romanskega sveta. Po klasifikaciji slovenskega jezikoslovca Frana Ramovša (1936) in po izpopolnjeni Karti slovenskih narečij Tineta Logarja in Jakoba Riglerja (1983) se deli na sedem narečnih skupin, od katerih vsaka združuje po več narečij in vsako narečje po več govorov. Slovenska dialektologija govore obmejnih krajev južno od Mure, tj. na t. i. Apaškem polju,¹ uvršča k slovenskogoriškemu narečju, ki je poleg prekmurščine, prleščine in haloškega narečja sestavni del panonske narečne skupine.

1. GEOGRAFSKI IN ZGODOVINSKI ORIS

Apaško polje, poimenovano po kraju Apače,² glavnem demogeografskem središču tega področja, leži med avstrijskim Cmurekom (nem. Mureck) na zahodu in Gornjo Radgono na vzhodu. Na severu meji na Muro, ki razmejuje današnjo Slovenijo in Avstrijo, na jugu pa sega do vznožja Slovenskih goric, ki ga ločijo od jugovzhodnejše ležečega Murskega polja.

To področje je bilo nekdaj narodnostno mešano ozemlje, saj je bilo več stoletij naseljeno tudi s prebivalci, katerih materinščina je bila nemščina.³ Do prve svetovne vojne je namreč večina današnjega alpsko-jadransko-panonskega prostora, ki ga zajema obmejna skupnost Alpe-Jadran, pripadala enotni državi Avstro-Ogrski. Z razpadom Avstro-Ogrske po prvi svetovni vojni in z nastankom novih nacionalnih držav (Avstrije, Madžarske ter Kraljevine Slovencev, Hrvatov in Srbov) na njenih temeljih ter z razširitvijo Italije na zahodni del slovenskega poselitvenega prostora, so nekateri, s Slovenci homogeno poseljeni teritoriji postali deli obmejnih območij Italije, Avstrije in Madžarske, na drugi strani pa so tudi z nemško govorečim prebivalstvom poseljena območja na Apaškem polju ter tudi z Madžari poseljena območja v Prekmurju pripadla tedanji Kraljevini SHS (po letu 1929 Jugoslaviji) (Klemenčič 1994, 145–146).

Z vseh navedenih območij so se pripadniki narodnih manjšin v času med obema vojnama zaradi zapostavljanja gospodarskega razvoja njihovega poselitvenega prostora in zaradi njihovega kulturnopolitičnega zapostavljanja nenehno izseljevali: ali v svoje matične države ali pa so se vključevali v tokove selitev iz Evrope na druge kontinente.

Z Apaškega polja so se mnoge nemške družine⁴ že po prvi svetovni vojni izselile zlasti v Avstrijo, kljub temu pa je nekaj nemškogovorečih prebivalcev na Apaškem polju, kamor se je v tem času priselilo največ Prekmurcev,⁵ še ostalo. Ti so se morali izseliti po drugi svetovni vojni; temu so se izognili le tisti, ki so živeli v narodnostno mešanih zakonskih zvezah. Ti so do danes ostali kot redki posamezniki,⁶ novi doseljenci pa so prišli z različnih koncev Slovenije.

2. JEZIKOVNE RAZMERE NA APAŠKEM POLJU

Na Apaškem polju se danes govori samo slovensko, natančneje: govori se slovensko narečje, tj. neknjižna socialna zvrst slovenskega knjižnega jezika.⁷

Izsledki dialektoloških raziskav (Koletnik, 2001) so pokazali, da to področje narečno ni enotno: ob slovenskogoriškem narečju – natančneje njegovem vzhodnem podnarečju, ki ohranja kolikostno nasprotje med stalno dolгими (cirkumflektiranimi) in akutiranimi samoglasniki in h kateremu govore tega področja uvršča tudi slovenska dialektologija – se govori še prekmursko in druga narečja, v slovenskem jeziku tistih redkih posameznikov, katerih materinščina je bila nemščina, pa se prepletajo elementi slovenskogoriškega narečja, slovenskega knjižnega jezika in njihovega maternega jezika na vseh jezikovnih ravneh.

2.1 Slovenskogoriško narečje

Slovenskogoriško narečje, ki se govori na zahodu do črte Maribor–Šentilj, vzhodna meja teče od Radencev do Gornje Radgone, južna pa v črti Radenci–Vurberk, nima tonemskih nasprotij, ohranjeno pa je kolikostno nasprotje. Izvedena sta bila oba splošnoslovenska na-

1 V literaturi je poimenovano tudi Apaška ravnina in Apaška kotlina.

2 Kraj se prvič omenja med leti 1193 in 1220 z imenom *Appetstal* (Blaznik, 1986), kar se izvaja iz *abbatis stalum*, tj. opatji dvorec.

3 Slovenski zgodovinar Bogo Grafenauer ugotavlja (1964, 108; 1965, 118–119), da se je prvi močan slovenski in nemški kolonizacijski val iz alpskega področja v Panonijo usmeril po zmagi Frankov nad Obri leta 796. Po letu 874 (propad Koceljeve kneževine) se je nemško priseljevanje, ki so ga delno omejili le vdori Madžarov, nadaljevalo.

4 Izraz nemški se uporablja zaradi jezika, drugače pa gre večinoma za avstrijske rodove, kar v svojih raziskavah ugotavlja Mirko Križman (1997, 223).

5 Prim. Ludvik Olas, Migracije Prekmurcev v štajerski del Pomurja (Geografski vestnik 35, 15–33).

6 Po podatkih ljudskega štetja iz leta 1991 so na Apaškem polju živeli en Avstrijec in dva Nemca, 25 oseb pa je navedlo nemščino kot svoj materni jezik (glej: Nečak, 1998, 54).

7 Jože Toporišič (1992) socialne zvrsti pojmuje kot različke kakega jezika glede na družbeno vlogo, ki jo opravljajo v kaki jezikovni skupnosti. Po tem merilu v slovenščini ločimo več snopov socialnih zvrsti, pri čemer je osnovni tisti, ki ga sestavljata knjižna in neknjižna nadzvrst, prva z zvrstema zborna in knjižnopogovorna, druga z zvrstema pokrajinsko pogovorna in narečje.

glasna pomika, izvršena ob koncu prvega tisočletja: *zlâto* → *zlatô*; *ôko* → *ôko* → *okô*. Umik naglasa s končnega kratkega zloga na prednaglasni kratki samoglasnik je izvršen, novo naglašeni samoglasnik je v vzhodnem podnarečju kratek: *'žena*, *'kosa*, *'megla*. Mlajši so naglasni umiki s cirkumflektiranega dolgega ali kratkega zloga: *'lexko*, *'sa:mo*, *'bogāt*, *p'rinās*, *'šürki*.

Samoglasniški sistem dolgih in kratkih samoglasnikov je kot v prekmurščini:

dolgi samoglasniki	kratki samoglasniki
i: ü: u:	i ü u
e: ei: o:	e o
o:u +r:	e +r
a:	ä

Tako kot v vseh narečjih panonske narečne skupine so se dolgi polglasnik ter dolga e in nosni *ə* razvijali vzporedno: *'dē:n*, *'lē:n*, *'vēs:s*; *'lēt:t*, *'pē:č*, *s'r'cē:*, *'šē:st*; *g'lē:dan*, *i'mē:*, *'pēt:t*, *'pē:tek*, *'vē:žen*. Dolgi jat se je razvil v dvoglasnik *e:i*: *g're:ix*, *'le:js*, *m'le:iko*, *s've:iča*, *z've:izda*, dolga o in nosni *ə* pa v dvoglasnik *o:u*: *'bo:uk*, *me'so:u*, *'no:uč*, *si'no:u*; *go'lo:up*, *k'lo:up*, *'mo:uš*, *'zo:up*. Dolgi u se je v vseh panonskih narečjih preglašil v *ü*: *'dū:ša*, *k'lū:č*, *'lū:č*, *'lū:plen*, samoglasniški *ɪ* pa se je razvil v *u*:⁸ *'su:nce*, *'vu:k*, *'žu:ti*. Samoglasniški *ɪ* ohranja svojo zložnost: *'bɪ:f*, *'kr'f*, *m'ɪ:kefca*.

Kratki naglašeni samoglasniki, nastali iz staro- in novoakutiranih ter tistih pod umičnim naglasom, so možni v vseh besednih zlogih. Staroakutirani jat se odraža s kratkim ozkim *e*: *b'reza*, *'lētō*, *'mēsto*, *s't'rexa*, ozki o in široki e pa sta odraža za vse preostale o-jevske oz. e-jevske glasove: *'dōga*, *'gōba*, *'kōča*, *'tōča*; *'xōdin*, *'nōsin*, *'vōla*; *'kōš*, *'nōš*; *'dōbra*, *'kōsa*, *'vōda*; *'detela*, *s'reča*, *'več*, *'zet*; *'melen*, *'zelje*; *k'met*; *'peče*, *'zemla*, *'žena*; *'meša*, *s'nexa*, *'zemen*; *'deš*, *'pes*; *'megla*, *'tema*.

Onemevanje samoglasnikov (moderna vokalna redukcija) je praviloma le ob zvočnikih: *'go:usanca*, *'xōdla*; *'ve:jdla*, *'vislo*; *'za:bjl*.

Soglasniški sestav se od knjižnega razlikuje le v posameznih razvojih. Palatalni *lj* je otrdel: *k'lū:č*, *k'ra:l*, *ne'dēla*, *p'lū:ča*, *'zemla*, palatalni *nj* pa je med ali pred samoglasniki izgubil nazalnost in se razvil v nosnjeni drsnik *ɲ*: *mrav'li:ɲak*, *s'vi:ɲa*, *'žegnaɲe*, *živ'le:ɲe*; *'jiva*, toda *'kōstan*, *'lū:kna*, *'ōgen*, *p're:jdna*. Končni *-l* se v deležniški edninski moškospolski obliki v naglašenem zlogu izgovarja kot *u/-ja*: *'da:u*, *ko'si:ja*, *'zū:ja*, sicer kot *-a*: *'nesa*, *'reza*, *'vēda*. Ustnični *-m* na koncu besede se spreminja v *-n*. Ohranjena sta sklopa *čre-* in *žre-*: *č're:išna*, *ž're'bē*; sklop *šč* je disimiliran: *k'le:jšē*, *'pi:šek*, *t'i'ši*.

Zobnostnični *v* ima nezveneči par *f*: *f'čera*, *f'sa:ki*, *'ilofca*, *'re:ijček*, *s'fo:ura*; *f*: *so'boto*, *f'šo:ulo*; *b'reskek*, *'ce:if*, *j* pa se pojavlja tudi kot novonastali prehodni glas pred *d*, *c*, *š*, *s*, *ž*, *z*, *n*: *'xu:jdo*, *'mu:jca*, *'na:jšli*, *'ojstra*, *v'ra:jži*, *'vūjzda*, *ž'ga:jnki*.

V sklanjatvi samostalnikov moškega in srednjega spola se je v dajalniku in mestniku ednine posplošila končnica *-i* za knjižno *-u*. Narečje preglasa *o* → *e* za *c*, *j*, *č*, *ž*, *š*, kot je to v slovenskem knjižnem jeziku, ne pozna. Pri ženskih sklanjativah je odstopanje od knjižne norme v dajalniku in orodniku dvojine, kjer je končnica *-oma*: *'lipoma*, *'sestroma*, sicer posplošena za vse spole. Samostalniki na *-ev* se sklanjajo po *i*-jevski sklanjativi: *b'reskek* *b'reskvi*; *'ti:kef* *'ti:kvi*. Narečje pozna feminizacijo. Samostalniki srednjega spola lahko postanejo ženskospolski že v ednini: *g'le:itva*, *'jābuka*; končnica *-a* v množini je lahko še ohranjena, a pridevnik, s katerim se ujema samostalnik, je ženskospolski: *'tote* *'jābuka*, *po'fa:rbane* *'ja:jca*, *f'se* *'le:itva*, *'veke* *'mēsta*, *'tote* *'okna*. Moškospolski v dvojini in množini postanejo le tisti samostalniki srednjega spola, ki svojo osnovo podaljšujejo s *-t-*: *'tele* *te'leta*; *te'leti*; *te'leta*.

V sklanjatvi osebnih zaimkov so dvojske oblike *'mi:ja*/*mi:dva* *'me:i*/*mi:dve*; *'vi:ja*/*vi:dva* *'ve:i*/*vi:dve*; *'ovid'va*/*'ji:va* *'ovid've:i*/*'ji:vi*. Vprašalni zaimki so *g'do:u*, *'kāj*, *'kē:ri*, *'kāki*, *'kākši*, kazalni *'tōti*, *'ti:sti*, *'ovi'oni*. Pridevnik je izgubil možnost s končnico ali naglasom izražati kategorijo določnosti. V sklanjatvi je znana le t. i. mehka sklanjatev: *'le:ipi* *'le:ipega*.

Glagol v primerjavi s knjižnim jezikom ni doživel velikih sprememb. Nedoločnik je dolg, namenilnik se uporablja ob glagolih premikanja. V glagolski spregatvi je v prvi osebi dvojine osebilo *-ma*, ne *-va*, kot je to v knjižnem jeziku, spregatev pa je le priponska: *'da:ta*, *'je:ita*, *'ve:ita*.

V besedju je ohranjeno slovensko kmečko izrazje za poimenovanje živali, rastlin in poljedelstva, več prevzetih nemških besed pa je za izrazje v obrteh, kuhinji, posodi, oblačilih.

2.2 Prekmursko in druga narečja

Prekmursko in druga narečja, ki se danes prav tako govorijo na Apaškem polju, niso bila predmet raziskave. Njih govorniki namreč niso potomci avtohtonih prebivalcev tega območja, pač pa Prekmurcev, priseljenih zlasti v nekaj letih pred prvo svetovno vojno in po njej ter po letu 1950, in novih doseljencev z različnih koncev Slovenije, t. i. kolonistov, priseljenih po drugi svetovni vojni.

8 Najnovejše raziskave Zinke Zorko kažejo, da ta prehod ni bil neposreden, ampak preko dvoglasnika *ou*, kar je razvidno iz oblik, danes ohranjenih v Porabju (*golčati* → *gounčati* → *gučati*).

2.3 Jezikovne interference pri prebivalcih z nemščino kot materinščino

Avtohtoni prebivalci Apaškega polja so gotovo tisti redki posamezniki, potomci prebivalstva z nemščino kot materinščino, ki še živijo na tem področju.

Moji informanti, danes stari od 72 do 85 let, so največkrat otroci staršev različnih materinščin in nacionalnosti, sami poročeni z zakoncem slovenske narodnosti. Pozna se, da so šolo obiskovali v času po prvi svetovni vojni,⁹ ko se je večina nemškokovorečega prebivalstva že odselila. Ti, ki so ostali, so se namreč prilagodili novi jezikovnopolični situaciji in novim jezikovnim razmeram. Tako so svoje otroke pošiljali v slovensko šolo. Doma se je ponekod v nemških družinah še govorilo nemško, v okolju pa glede na so-govornike oba jezika.¹⁰ Po drugi svetovni vojni so, kot ugotavlja M. Križman (1997, 322), sprejeli slovenski jezik in slovensko kulturo kot del bikulturnosti.

Na podlagi magnetofonskih posnetkov daljših pripovedi in pogovorov sem analizirala njihovo govorjeno prenosniško zvrst slovenskega jezika. V njihovem govoru, ki je danes bolj ali manj narečno obarvan, se pojavljajo pri nekaterih bolj, pri drugih manj izrazite interference¹¹ med nemškim, tj. njihovim maternim, primarnim jezikom, slovenskogoriškim narečjem, tj. jezikom okolja, in slovenskim knjižnim jezikom, ki se goji v šoli, in to na glasoslovni, oblikoslovno-skladenjski in besedoslovni ravni.¹²

2.3.1 Interference na glasoslovni ravni

Med interferencami na glasoslovni ravni so vidne:

1. **interference iz slovenskega knjižnega jezika v narečje**, ki se kažejo v:

- poenoglašanju narečnih dvoglasnikov *e:i* in *o:y*: *be'se:da*, *'me:la* 'imela', *na s're:di*, *'re:fčina*, *'re:veži*,

s'ne:k, *s've:t*, *'ve:dla*; *bla'go:*, *g'do:*, *'kə:s*, *'mə:š*, *'nə:č*, *ok'ro:gla*, *'ro:ke* za narečno *be'se:ida*, *'me:ila*, *na s're:idi*, *'re:ifčina*, *'re:iveži*, *s'ne:ik*, *s've:it*, *'ve:idla*; *bla'go:u*, *g'do:u*, *'ko:us*, *'mo:uš*, *'no:uč*, *ok'ro:ugla*, *'ro:yke*;

- izostanku preglašene *u*, ki ga sicer poznajo vsa panonska narečja: *'ču* 'čul', *t'kup*, *'xu:do*, *k'rux*, *'ku:xarca*, *'ku:xa*, *'su:xi*, *'tu:di*;

- knjižnem odrazu (ob narečnem) za dolgi in novoakutirani polglasnik, samoglasniški *l* in prednaglasni *u*: *'da:n* ('*dē:n*'), *'va:s* ('*vē:s*'), *z 'ma:no* (z '*mē:no*'), *'la:xko* ('*lexko*'), *'ma:ša* ('*meša*'), *'do:ugo* ('*dugo*'), *'po:uno* ('*puno*'), *pus'ti:li* ('*pis'ti:li*'), *zgu'bi:la* (zgi'bi:la);

- nezaokroženosti kratkega *a*: *b'rada*, *b'rat*, *'jas*, *'mati*, *m'ras*, *'tam*;

- ohranjeni pa so lahko tudi *lj*, ki je v narečju sicer otrdel: *'dalje*, *k'ra:lj*, *ne'delja*, *nj*, ki je v narečju pred ali med samoglasniki izgubil nazalnost: *n'jixof*, *n'jiva*; *s'vi:nja*, *živ'le:nje*, sklop *šč*, ki se je v narečju disimiliriral v *š*: *dvo'rišče*, *'nišče*, *za'ra:ščeno*, in končni *-m*, ki se v narečju praviloma spreminja v *-n*: *'dēlam*, *k'ravam*, *'nam*, *'nosim*, z *b'ratom*.

2. **interference iz nemškega jezika v narečje**, pri čemer je zlasti opazno, da se:

- zveneči (mehki) zaporniki *b*, *d*, *g* praviloma izgovarjajo kot nezveneči (trdi): *op'le:ike* 'obleke', *pe'se:ide* 'besede', *p'ri:gajo* 'brigajo', *'punkar* 'bunker'; *po'to:uč* 'podoč', *to'pu:st* 'dopust', *'tosti* 'dosti', *'to:ybili* 'dobili', *t'šav'la:nstvo* 'državljanstvo', *t'rūgo* 'drugo'; *kos'ti:lna* 'gostilna', *k'rax* 'grah', *k're:* 'gre', *k're:mo* 'gremo';

- zveneča pripornika *z*, *ž* praviloma izgovarjata kot nezveneča: *'mr:slo* 'mrzlo', *parti'sa:nke* 'partizanke', *'posni* 'pozni', *ras'la:gati* 'razlagati', *sa'dosta* 'zadosti', *dovolj*, *sad'ru:žni* 'zadružni', *sa'če:li* 'začeli', *'semla* 'zemlja', *'semlevit* 'zemljevid', *'si:ma* 'zima', *s'na:la* 'znala'; *'leša* 'ležal', *s'lūša* 'služil', *'šenske* 'ženske', *'šito* 'žito', *'ši'veli* 'živeli', *s'lext* 'žleht'.

9 Pouk v Apačah, ki je od leta 1804, je bil do leta 1921 samo v nemščini. V okviru samostana šolskih sester, ki so ga ukinili leta 1947, je bila leta 1879 ustanovljena nemška dekleška osnovna šola, ki je leta 1925 postala javna. Od leta 1921 dalje, ko so bili v Apačah tudi slovenski učitelji, je bil pouk v slovenščini (za slovenske otroke) in v nemščini (za nemške otroke); slovenski otroci so imeli po eno uro na dan nemščino, nemški pa po eno uro slovenščino. V slovenski osnovni šoli so imeli prav tako še nemško paralelko. Nemški oddelek so obdržali na nižji stopnji, na višji pa je bil pouk v slovenščini. Med drugo svetovno vojno je bil pouk samo v nemščini.

Jezik v cerkvi je bil do srede 19. stoletja samo nemški, nato pa so bili do leta 1909 župniki Slovenci, ki so slovenščino po možnosti vnašali v cerkvene obrede. Do leta 1924 je bila slovenska pridiga v cerkvi le enkrat mesečno, nato pa je tedanji zavedni kaplan Stanko Lah dosegel, da je bila glavna maša ob nedeljah slovenska. Leta 1929 je bila organizirana tudi protestantska verska skupnost.

10 Mirko Križman ugotavlja (1997, 273), da če se je v družinah govorilo nemško, je bilo to južnoštajersko nemško narečje, ki je del južnega bavarskega narečja, s primesmi knjižne nemščine, ki so jo dobili v nemških šolah, pod vplivom medijev ali stikov s sorodniki onstran meje.

11 Po Weinreichu je interferenca vsak odklon od norme enega ali drugega jezikovnega sistema v govoru večjezičnega govorca (tj. govorca, ki obvlada več jezikovnih sistemov, ki lahko pripadajo istemu diasistemu /npr. obvladovanje krajevnega govora A₁ in knjižnega jezika A/ ali različnim diasistemom /npr. obvladovanje krajevnega govora A₁, knjižnega jezika A in knjižnega jezika B/, ki se pojavlja kot posledica njegove domačnosti z drugim jezikovnim sistemom. Po tej definiciji do interferenc prihaja na glasoslovni, oblikoslovni in skladenjski ravni ter v besedju, pogoj zanje pa so razlike v jezikovnih sistemih, ki prihajajo v stik.

12 Pri razvrstitvi interferenc sem se zgledovala po Weinreichovi študiji *Sprachen in Kontakt* (1977).

Sl. 1: Kmetijski dom na Murskem polju (Melik, 1957, 224).

Fig. 1: A farmhouse on the Mura Plain (Melik, 1957, 224).

2.3.2 Interference na oblikoslovno-skladenjski ravni

Interference na oblikoslovno-skladenjski ravni se kažejo v:

1. **prenosu skladenjskih razmerij**, kjer se v slovenski jezik prenašata:

- nemški besedni red, kar se kaže zlasti v stavi glagola na koncu povedi: 'Deklice pa v samos'ta:nu so se o'či:le. 'Bu:rkle pa 'take k'ro:yppce smo 'meli. 'Un je pa'pi:re 'ne:ī 'do:ūba. P' 'Ma:jndli 'ki:ndro 'tako 'mōčno so 'meli.;

- glagolska vezava. Po nemškem vzoru je vidna pogosta raba tožilnika namesto slovenskega rodilnika: No, 'mi: 'rē:fčino 'ne:īsmo 'ču:tli. 'Kūri pa z 'Le:īnart smo 'to:ūbili. 'Nič 'ne:ī s'ne:īk bi'lo:ū. 'Moj 'mo:ūš 'ne:ī 'mōga 'tōti 'remen no'siti ter raba imenovalnika namesto slovenskega dajalnika: No, 'tān pa so me š'pāxet 'coj 'da:li. Sen F'ra:nci 'vūsta 'coj d'žāla, tožilnika: 'Zāj pa 'ena 'čerka 'ma: ali mestnika: V 'Le:īnart sen 'bi:la pri 'mōja š've:gerca. Je 'bi:ja 'nāx v lasa'rē:t.

2. **spreminjanju slovnične lastnosti besede oz. širjenju njene skladenjske vloge po vzorčnem jeziku.**

Nemške interference se kažejo zlasti v:

- rabi osebnega zaimka tam, kjer bi v slovenščini zaradi stilne zaznamovanosti pričakovali ničti osebni zaimek: G'da smo 'mi: b'li is'se:ljeni, je s'ne:īk 'bi:ū, 'zi:ma 'bi:la, 'ja. 'Mi: ot'rōci smo b'li do'ma: 'sa:mi.;

- rabi svojilnega zaimka namesto povratnega svojilnega: 'Te pa je 'reka: "'Lexko g'rē:š s 'mojo go'vōrnost." 'Jās sen s 'mojo go'vōrnost š'lā.;

- rabi nedoločnega člena, opuščanju morfema se pri povratnih glagolih ter pogosti rabi trpnika: 'Jās sen 'dōsta se'li:la po s've:īti. 'Jās pa sen 'tān 'dōli po-ro'čila. 'Tān 'te 'un 'je:ti 'bi:ja. F'se je b'lō: zap'lē:njeno.

'Un je 'bi:ū 'tak spošto'vani.

Po nemškem vzoru se nekaterim besedam spreminja spol: tako npr. samostalnik *most*, ki je v slovenščini moškega spola, postane ženskospolski, kot je to v nemščini: Ne 've:īn, g'dā so 'toto 'mo:ūst 'si:dali., slovenski ženskospolski samostalnik *selitev* pa postane moškega spola, kot je to v nemščini: V 'zi:mi 'te 'nāx p'rīšo 'to:ū se'litef.

Vidne so tudi **interference iz slovenskega knjižnega jezika v narečje.**

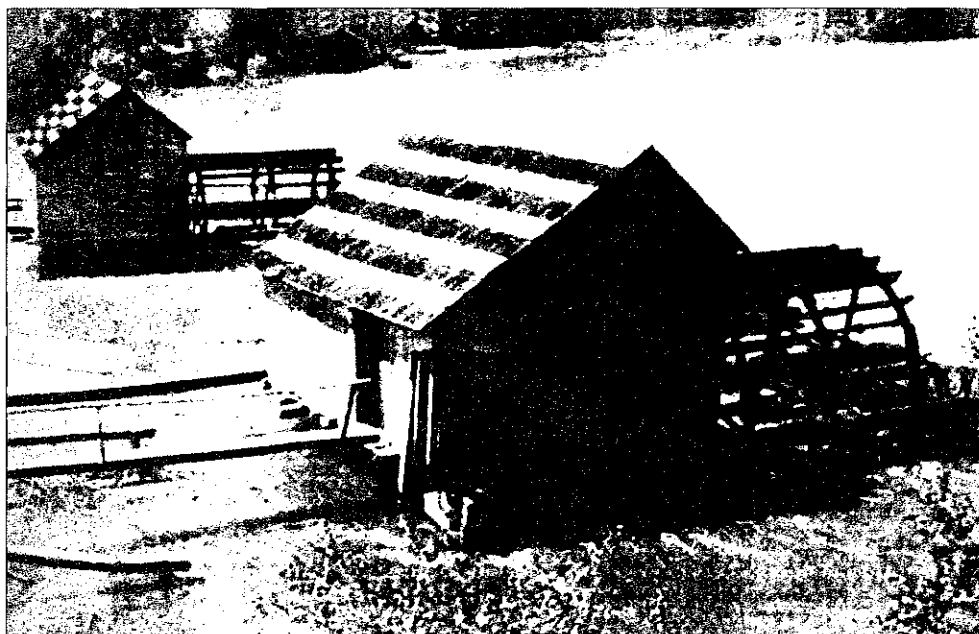
Opazna je zlasti raba knjižne končnice -u/(o) v dajalniku in mestniku ednine moškega spola za sicer narečno končnico -i: k m'li:no, 'Ba:jdašo, 'E:rīxo; na 'Du:najo, na tovrn'ja:ko, na po'tōku, pri inže'ne:rjo, pri m'li:nu, v g'ra:do, f k'lō:štro, v 'Lurdu.

2.3.3 Besedne interference

Na ravni besedja se **vpliv nemščine** kaže v:

- neposrednem prenosu tuje besede, kjer so zlasti opazne izposojenke in popačenke, kot npr: b'rīft'ro:gar, 'ca:jt, 'di:le, er'bija, 'fa:rballi, 'fertik, ge'no:ū, g'vant, 'xūta, k'lō:šter, k'sē:ft, 'lūft, 'mantl, 'nucala, 'ō:īnajo, p'lē:x, 'ra:yfank, 'ri:bati, š'mu:glati, 'šūxi, 'ta:ūžnt, 'žūpa, nekaj pa je slovničnih besed (členki, vezniki), ki imajo povezovalno ali čustveno vlogo: Se've:da, ja, freilich, 'to:ū smo 'mi: f'se 'dēlali. No, 'nāx pa do'mo:ū, entwedwr če smo 'ne:ī 'mōgli še 'kāj na'rē:ti.;

- reprodukciji zloženke ali besedne zveze z opaznimi kalki: 'Kak si 'te 'ti: na 'tō: p'rī:šla? 'Saj še 'zāj 'čūje-mo od 'Ma:jndla. 'Uni so se 'mōgli od n'jixove 'vere 'vūn 'zē:ti. 'Un je p'rīšo kot v'do:ūvec.; 'coj s'to:ūpli, 'dōl zam'lēlo, 'gor 'rāsli.

Sl. 2: Mlini na Muri (Melik, 1957, 225).

Fig. 2: Mills on the Mura (Melik, 1957, 225).

Vpliv slovenskega knjižnega jezika je v narečju viden zlasti v rabi knjižnih besed (ob narečnih): *be'se:da* ('re:č), 'da:n ('de:n), 'da:nes (g'nes), dru'ga:če ('načik), govo'ri:li ('gu:čali), 'mo:ka ('mela), ni'komur ('nikomi), pokoj'nina ('pe:nzija), pro'da:li (o'da:li), 'punca (dik'li-na), 'u:snje ('leđer), 'va:s ('ve:s).

V govoru je opazno tudi **kodno preklapljanje slovenščine na nemščino**, in to predvsem v pripovedih, vezanih na spomine in čustvena doživetja iz preteklosti:

No, 'kak se 'ta: 'linja že 'reče, *Demokrationslinie*. 'Ve:dno so nas po'va:bli ... *auf ein Kaffee und Kuchen*. *Kinder kommen auf ein Kaffee und Kuchen*. 'Potl pa so 'meli 'ti:sto, ka so z'birali, *Winterhilfswerk*, 'ne:, *Winterhilfswerk* je 'to: b'lo:, 'ja. 'To: je 'on *Procentrechnung*, na 'pamet. 'Mi: smo 'tü:j, *die Klasse müssen wir aufräumen*, se've:da, 've:dno sta b'le d've:j. 'To:y muss sein je b'lo:, 'moglo je 'biti.

Kot že rečeno, so po drugi svetovni vojni ostanki nemškogovorečega prebivalstva sprejeli slovenski jezik in slovensko kulturo, svojo materinščino pa obdržali zlasti v stikih z ljudmi onstran meje in za spremljanje medijev v nemščini: poslušajo lahko nemške radijske

oddaje, spremljajo lahko številne avstrijske in nemške televizijske kanale, berejo lahko nemške revije, časopise in knjige; le-te so na voljo v knjižnicah in knjigarnah, v Mariboru pa imamo tudi bogato Avstrijsko čitalnico.

3. POLOŽAJ SLOVENŠČINE V RADGONSKEM KOTU

Vsi, ki se ukvarjamo z raziskovanjem jezika, vemo, da politične (državne) meje niso vedno tudi jezikovne meje. Zato moram na tem mestu omeniti, da se slovensko narečje govori tudi na drugi strani meje,¹³ v t. i. Radgonskem kotu, tj. področju vzhodno in severno od avstrijske Radgone. Tukaj so v petih vaseh: Laafeld/Potrna, Sichelndorf/Žetinci, Dedenitz/Dedonci, Zelting/Zenkovci in Goritz/Gorica, obkroženih z vasm, kjer se govori samo nemško, bili in so še gosto naseljeni ljudje, katerih materinščina je slovenščina.¹⁴

Na tem področju, kjer je dialektološke raziskave opravljala Zinka Zorko,¹⁵ je slovenščina sporazumevalni jezik velike večine prebivalcev, pri rodu do dvajsetih let pa je pogostejša nemščina. Tukaj se govori samo narečje, ki je zgodovinskorazvojno del enotnega

13 V Republiki Avstriji živi slovenska manjšina na Koroškem in Štajerskem; le-tu v okolici Lučan na Velikem Boču in v t. i. Radgonskem kotu.

14 Podatki zadnjega ljudskega štetja iz leta 2001, dostopni od oktobra 2002, kažejo, da na Štajerskem slovenščino kot občevalni (pogovorni) jezik uporablja 2192 avstrijskih državljanov, kar je v primerjavi z letom 1991, ko je tako odgovorilo 1695 ljudi, 29-odstotno povečanje. V obmejnih okrajih Deutschlandsberg, Lipnica (Leibnitz) in Radgona (Bad Radkersburg) je takih oseb 452, kar predstavlja 83-odstotno povečanje v primerjavi z letom 1991, ko je slovenščino kot občevalni jezik uporabljalo 246 ljudi (glej: Signal, 2002/03, 2).

15 Sociolingvistično raziskavo o jezikovnih razmerah v Radgonskem kotu je opravil Mirko Križman (1989).

severnoštajerskega in panonskega jezikovnega področja: samoglasniški sestav in naglasne razmere so take kot v prekmurščini, soglasniški sestav in oblikoslovje pa sta bliže slovenskogoriškemu govoru (Zorko, 1998, 87; 1994, 106).

V šolah se knjižne slovenščine ne učijo, pač pa je že osmo leto v obmejni avstrijski Radgoni (Bad Radkesburg) organiziran fakultativni pouk slovenščine za različno število učencev (to šolsko leto začetniško skupino, v katero so vključeni otroci, stari od štiri do šest let, obiskuje 12 učencev). Lastnih televizijskih in radijskih

oddaj nimajo, lahko pa spremljajo slovenske radijske programe z druge strani meje. Kulturno društvo Člen 7, ki si prizadeva za ohranitev slovenščine in slovenske kulturne dediščine, štirikrat letno izdaja dvojezično (nemško-slovensko) glasilo Signal, ki ima informativno, izobraževalno, estetsko in jezikovnoprebujevalno vlogo. Slovenska besedila so objavljena v slovenskem knjižnem jeziku. Drugih glasil, pisanih tudi v narečju, kot jih imajo Slovenci v Porabju na Madžarskem in v Benečiji v Italiji, nimajo.

SLOVENE-GERMAN LINGUISTIC CONTACTS IN CROSSBORDER AREAS SOUTH OF THE MURA RIVER

Mihaela KOLETNIK

University of Maribor, Faculty of Education, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160

e-mail: mkoletnik@uni-mb.si

SUMMARY

Slovene dialectology has placed the idioms spoken at Apaško polje – the area situated between Austrian Mureck in the west and Gornja Radgona in the east south of the Mura, the border river between Slovenia and Austria – in Slovenske gorice dialect of the Pannonian dialect group. This area used to be an ethnically mixed territory, for a number of centuries inhabited by the people whose mother tongue was German. Today, only Slovene is spoken here or, to be precise, a Slovene dialect, i.e. non-literary social type of Slovene literary language. The results of dialectological research in the dealt with area have shown that the latter is not dialectally uniform. Apart from the Slovenske gorice dialect, which with other dialects of the Pannonian dialect group shares the loss of tonetic antonyms, the same development of the long *v* into *ej*, of the long *o* and nasal *o* into *oy*, of the long *u* into *ü* and of the sonant *j* into *u*, while with the same reflex, the long narrow *e*, the long reduced vowel, the nasal *ɛ* and etymological *e* are also represented, the Prekmurje dialects and some other dialects are also spoken which, however, were not the subject of our research, considering that their speakers are not descendants of the autochthonous inhabitants of the area. The Slovene language of those few individuals whose mother tongue was German and who accepted Slovene language and culture and, on the other hand, retained their mother tongue particularly in contacts with the people across the border and in order to be able to follow various mass media (radio, TV, newspapers) presented or written in German, is intertwined with elements of the Slovenske gorice dialect, Slovene literary language and their mother tongue at all linguistic levels.

Key words: Slovene-German tongue contact, linguistic interferences, Pannonian dialect group, Slovenske gorice dialect

LITERATURA

Blaznik, P. (1986): Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. Maribor, Založba Obzorja.

Geografski vestnik. Ljubljana.

Grafenauer, B. (1964): Zgodovina slovenskega naroda I. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Grafenauer, B. (1965): Zgodovina slovenskega naroda II. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Gruden, Ž. (1976): Prispevek k spoznavanju jezikovne situacije tržaških Slovencev. Jezik in slovstvo 22/3, 72–79.

Hinderling, R., Eichinger, L. M. (eds.) (1996): Handbuch der mitteleuropäischen Sprachminderheiten. Tübingen, Gunter Narr Verlag.

- Klemenčič, V. (1994):** Narodne manjšine na obmejnih območjih na prehodu med alpsko-jadranskim in panonskim prostorom. V: Jesih, B. (ed.): Narodne manjšine 3. Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski/Slowenen im Bundesland Steiermark. Ljubljana, SAZU, 145–155.
- Koletnik, M. (2001):** Slovenskogoriško narečje. Zora 12. Maribor, Slavistično društvo Maribor.
- Križman, M. (1989):** Jezik kot socialni in nacionalni pojav. Maribor, Pedagoška fakulteta.
- Križman, M. (1997):** Jezikovna razmerja. Maribor, Slavistično društvo Maribor.
- Križman, M. (1998):** Der Dialekt als Identität bei Resten der deutschen Minderheit im Abstaller Tal. V: Hutterer, C. J., Pauritsch, G. (eds.): Beiträge zur Dialektologie des ostoberdeutschen Raumes. Referate der 6. Arbeitstagung für bayerisch-österreichische Dialektologie, 20.–24. 9. 1995 in Graz. Göppingen, Kümmerle Verlag, 276–292.
- Logar, T., Rigler, J. (1983):** Karta slovenskih narečij. Ljubljana, Univerzum.
- Melik, A. (1957):** Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. V: Slovenija, Geografski opis. Ljubljana, Slovenska matica.
- Nečak, D. (1998):** Die "Deutschen" in Slowenien (1918–1955): Kurzer Abriss / "Nemci" na Slovenskem (1918–1950): kratak oris. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Perko, D., Orožen Adamič, M. (1998):** Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Ramovš, F. (1936):** Historična gramatika slovenskega jezika VII, Dialekti. Ljubljana, Učiteljska tiskarna.
- Schober, F. J. (2002/03):** Apače/Abstell, Aus der Zeitgeschichte eines Grenzraumes. Signal, Winter/zima 2002/03. Graz, 4–16.
- Signal (2002/03):** Signal: Zweisprachig ist besser = dvojezično je boljše, Winter/zima 2002/03. Graz, Artikel VII Kulturverein für Steiermark / Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko.
- Toporišič, J. (1992):** Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Weinreich, U. (1977):** Sprachen in Kontakt. München, Beck.
- Zorko, Z. (1998):** Govor vasi Žetinci (Sicheldorf) v avstrijskem Radgonskem kotu. V: Zorko, Z.: Haloško narečje in druge dialektološke študije. Zora 6. Maribor, Slavistično društvo Maribor, 87–100.
- Zorko, Z. (1994):** Rezultati dialektoloških raziskav v Žetincih (Sicheldorf) V: Jesih, B. (ed.): Narodne manjšine 3. Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski/Slowenen im Bundesland Steiermark. Ljubljana, SAZU, 106–112.